

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

ВОДНИ РЕСУРСИ КАО ПОТЕНЦИЈАЛНИ УЗРОК УНУТРАШЊИХ И
МЕЃУДРЖАВНИХ КОНФЛИКАТА

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

Др Дејана Јовановић Поповић

КАНДИДАТ:

Тамара Ивковић

Београд, 2020

САДРЖАЈ

УВОД	2
1. РАСПОЛОЖИВОСТ И ОСКУДИЦА ВОДНИХ РЕСУРСА.....	4
1.1. Светска расположивост водних ресурса	5
1.2. Регионална расположивост водних ресурса	6
1.3. Национална расположивост водних ресурса	8
2. ДИМЕНЗИЈЕ ВОДНИХ РЕСУРСА	10
2.1. Стратегијска димензија.....	11
2.2. Политичка димензија водних ресурса.....	11
2.3. Војна димензија водних ресурса.....	14
3. ВРСТЕ КОНФЛИКАТА ОКО ВОДНИХ РЕСУРСА	15
3.1. Четири међузависна нивоа сукоба око воде	17
4. ПОТЕНЦИЈАЛНЕ ЗОНЕ КОНФЛИКАТА ОКО ВОДНИХ РЕСУРСА.....	18
4.1. Тигар и Еуфрат	19
4.2. Басен реке Јордан	21
4.3. Басен реке Инд.....	21
4.4. Басен Нила	22
4.5. Судан, Египат и Етиопија.....	24
5. МИГРАЦИЈЕ КАО ПОСЛЕДИЦЕ ОСКУДИЦЕ ВОДНИХ РЕСУРСА.....	25
5.1. Миграције у Сирији узроковане несташицом воде.....	27
5.2. Утицај сиријских избеглица на водене ресурсе Либана.....	28
6. МЕЂУНАРОДНО ВОДНО ПРАВО	28
6.1. Хелсиншка конвенција (UNECЕ 1992)	29
6.2. Конвенција УН (1997).....	30
7. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА И ПРЕВЕНЦИЈА КОНФЛИКАТА.....	31
7.1. Значај Уједињених нација за сарадњу и превенцију конфликта око водних ресурса.....	32
7.2. Хидросолидарност	34
ЗАКЉУЧАК	35
ЛИТЕРАТУРА.....	36

УВОД

Вода као природни ресурс представља незаобилазни услов опстанка и развоја друштва. Увидевши значај воде човек је своја прва насеља градио управо поред река, језера и мора, што је условило да се развој древних цивилизација управо везује за реке као што су Тигар, Еуфрат и Нил. Како кроз развој настаријих цивилизација, тако и данас вода као обновљив, али ограничени ресурс представља један од најважнијих геополитичких и безбедносних изазова.

Оскудица пијаће воде представља све критичнији проблем јавног здравља у многим деловима света. Многи светски лидери, укључујући генералног секретара Уједињених нација Бан Ки-моона указали су на овај проблем и важност давања приоритета његовом решавању. Неодговорно управљање водним ресурсима доводи до озбиљних политичких, економских и социјалних нестабилности који потенцијално могу довести до насилних сукоба како унутар држава, тако и међу државама. Приближно 97,5% све воде представља слану воду или воду која је загађена, док је преосталх 2,5% чине глечери и поларне ледене капи. Свега око 0,01% воде у свету је доступно за употребу људима у језерима, рекама, акумулацијама и лако доступним водотоковима. Отприлике три петине воде која тече у свим рекама деле две или више земаља - у 263 слива реке у 145 земаља, где живе две петине светског становништва. Као резултат тога, многе земље су високо зависне од водених ресурса који потичу изван њихове националне територије. Према анализама Светске банке људима је потребно 100 до 200 литара воде за задовољење основних потреба (36,5–73,0 м³ воде по особи годишње). Уколико се урачунају и друге употребе воде, као што су пољопривреда, индустрија и производња енергије, укупна годишња просечна потрошња воде по особи износи 1000 кубних метара. Чињеница да већ данас једна милијарда људи нема приступ безбедној води указије на то да ће се овај број вероватно повећавати како светска популација расте са 6,8 милијарди људи сада на око 9,0 милијарди до 2050. Као основни разлози ових сукоба наводи се мала количина кише, неадекватно снабдевање водом и зависност о једном главном извору воде; висок раст становништва и брза урбанизација; модернизација и индустријализација; и историја

оружаних борби и лоших односа између држава и међу групама унутар земаља. Непосредни узроци укључују социополитичке тензије; спорови око брана, акумулација и других великих пројеката; и спорове у вези са питањима заштите животне средине и ресурса (Levy & Sidel, 2011).

Генерална скупштина Уједињених нација усвајањем Резолуције 64/292 препознала је право на безбедну и чисту пијаћу воду и хигијенске услове као људско право које је неопходно за пуно уживање свих осталих људских права, такође позива све државе и међународне организације да осигурају финансијску помоћ, изградњу капацитета и трансфер технологије, путем међународне помоћи и сарадње, посебно земљама у развоју, како би се повећали напори на обезбеђивању сигурне, чисте и приступачне воде за пиће, као и хигијене за све (A/RES/64/292).

Кроз наредна поглавља рада обрађују се различити аспекти водних ресурса у контексту водних конфликта, а то су пре свега распрострањеност и оскудица водних ресурса, различите димензије водних ресурса, као и врсте конфликта око водних ресурса и потенцијалне зоне конфликта у свету. Такође, се анализирају последице оскудице и сукоба око водних ресурса кроз миграције и њихов утицај на безбедност у свету, на шта се надовезује међународно-правни оквир који регулише област водних ресурса и коначно значај сарадње и преванције водних конфликта.

1. РАСПОЛОЖИВОСТ И ОСКУДИЦА ВОДНИХ РЕСУРСА

Опстанак људи и свих екосистема директно је повезан са доступношћу и расположивости воде. Од доступности водних ресурса, такође, зависи социолошко-економски развој, смањење сиромаштва као и стабилност држава. Оскудица водних ресурса најуже је повезана са све већим порастом броја становника, развојем урбаних средина, променом стила живљења, индустријским развојем, контаминацијом и климатским променама. Последице оскудице водних ресурса огледају се потенцијалним сукобима различитих корисника и заинтересованих страна. Забрињавајући подаци UNESCO-а, указују да ће се расположивост пијаће воде у наредних 20 година смањити за 30 процената. Иако се потребе светског становништва за водом могу се задовољити, велики проблем представља чињеница да је вода неједнако распоређена и самим тим није расположива свима у потребним количинама. Процењује се да већ сада чак 40 процената светске популације не може задовољити своје дневне потребе за пијаћом водом. Оскудица може бити друштвени конструкт (производ богатства, очекивања и уобичајеног понашања) или последица измењених образаца понуде који произилазе из климатских промена. Оскудност има различите узроке, од којих је већина способна да се санира или ублажи (Food and Agriculture Organization, 2008).

„Водни ресурси од којих у великој мери зависи сав друштвено-економски развој и одржавање здравих екосистема. У савременом свету пораст броја становника као, развој пољопривреде и индустрије изискује све веће црпљење подземних и површинских вода у домаћем, пољопривредном и индустријском сектору, односно све је већи притисак на водне ресурсе, што доводи до тензије и сукоба међу корисницима, али забрињавајући и притисак на животну средину. С обзиром на све већу потрошњу, а уједно и све веће оскудице водних ресурса предвиђа се да ће до 2025. године 1 800 милиона људи ће живети у земљама или регионима са апсолутним недостатком воде, а две трећине светског становништва могло би бити под стресним условима. Развој и ширење урбаних средина додатно ће погоршати ситуацију с обзиром на снажан притисак који се врши на суседне водне ресурсе. Највеће проблеме са несташицом воде имају земље Блиског Истока и

Северне Африке, али и земље попут Мексика, Пакистана, Јужне Африке и великих делова Кине и Индије. У овим земљама пољопривредни сектор који користи највећи део расположивих водних ресурса истовремено је и највише погођен повећаном оскудицом воде, што има директни утицај на смањење потребног капацитета за одржавање производње по глави становника као и задовољење потреба за водом у домаћинствима и индустријском сектору (Food and Agriculture Organization, 2006).

Услед неравномерне расположивости водних ресурса може се претпоставити да ће се будући ратови водити пре свега око пијаће воде. Државе које буду суочене са оскудицом пијаће воде, али војно надмоћније, силом ће преузимати водне ресурсе земаља које располажу већом количином пијаће воде, али које нису у стању да одбране своје водне ресурсе (Бајрами, Катанчевић и Прјовић, 2017).

1.1. Светска расположивост водних ресурса

Укупна расположивост водних ресурса на светском нивоу процењује се приближно 43.750 km³/годишње, од чега амерички континент, са 45,3%, има највећи део, затим следе Азија са 27,4%, Европа са 15,2% и Африка са 9%“ (Review of world water resources by country, UN, Rome 2003). „Што се тиче расположивости водних ресурса по глави становника на сваком континенту ситуација је следећа: Америка располаже са 24.000 m³/год., Европа 9.300 m³/год., Африка 5.000 m³/годишње и Азија 3.400 m³/год. по глави становника“ (Бајрами и др., 2017:130). Потрошња воде се на нивоу држава креће од екстремно малих 10 m³ по становнику, као што је случај са Кувајтом, па до 100.000 m³ по становнику у Канади, Исланду, Габону и Суринаму. У 29 држава потрошња воде је мања од 1.000m³/год., а у 19 земаља је мања од 500 m³/год., при чему се 1000 m³/god. по глави становника сматра минимумом водних ресурса који морају да се обезбеде како би се могло рећи да земља није погођена несташицом воде (Review of world water resources by country UN, 2003).

У Развојном извештају Уједињених нација из 2016. године (The United Nations World WaterDevelopment Report), процењује се да ће 2025. године 1,8 милијарди људи на планети живети у земљама или регионима са апсолутном оскудицом пијаћ еводе, док ће климатске промене до 2050. године допринети да скоро половина светске популације живи у областима високог воденог стреса. У Африци ће преко 250 милиона људи живети са овим проблемом (UNESCO, 2016).

Државе које се суочавају са проблемом хроничне несташице воде од 1955. јесу: Сингапур, Бахреин, Катар, Кувајт, Јордан, Цибути, Барбадос и Малта, а од 1990. то су и Алжир, Бурунди, Кенија, Малави, Руанда, Јемен, Сомалија, Тунис, Израел, Катар, Саудиска Арабија, УАЕ, Зеленортска острва. Очекује се да ће ову групу држава до 2025. године са хроничном несташицом воде бити суочене и следеће државе: Египат, Етиопија, Комори, Лесото, Либија, Мароко, ЈАП, Оман, Сирија, Хаити, Иран и Кипар, а након 2050. године и Буркина Фасо, Гана, Мадагаскар, Нигерија, Зимбабве, Танзанија, Того, Уганда, Либан, Авганистан и Перу (Путник и Стојановић, 2016).

1.2. Регионална расположивост водних ресурса

Северна Америка заузима око 21 милион km², што представља 16% укупне светске површине. Северноамерички континент одликује широка лепеза различитих климатских и хидрографских услова. Истраживања УН указују да Америка располаже довољним количинама водних ресурса, с обзиром да се у њеном саставу налази 17% од укупних светских површинских вода, при чему је потрошња воде по глави становника око 16.000 m³/годишње, што је знатно више изнад светског просека потрошње воде који износи око 7.230 m³/годишње по глави становника.

Јужна Америка простире се на око 17,8 милион km², што представља 13% укупне светске површине. Подаци истраживања УН указују да ова регија располаже довољним количинама водних ресурса, с обзиром да се само у овом подручју налази 28,3% укупних светских површинских вода, при чему је потрошња воде по глави становника око 35.000 m³/годишње, што је знатно изнад светског просека потрошње воде. Једно од највећих

природних богатстава ове регије чини Амазон, највећа река на свету чији годишњи проток воде износи 209.000 м³ у секунди, а дужина реке износи 6.448 километара.

Европа заједно са простором бившег СССР-а простире се на око 23,1 милион km², што представља 17,2% укупне светске површине. Према истраживању које суспровеле УН сматра се да ова регија располаже довољним количинама водних ресурса, јер се у овом подручју налази 15,7% укупних светских површинских вода, при чему потрошња воде по глави становника износи око 13.000 м³/годишње, што је на нивоу светског просека потрошње воде.

Африка је највећи континент са 53 државе које се простиру на око 30 милиона km², што представља 22,4% укупне светске површине. Подаци истраживању које су спровеле УН показују да овај континент не располаже довољним количинама водних ресурса. На афричком континенту се налази само 9% укупних светских површинских вода, док потрошња воде по глави становника износи око 4.970 м³/годишње, односно испод светског просека потрошње воде. Иако Африка обухвата највећу површину Земље на чијем простору се налази 9% укупних светских водних ресурса, одликује се великим бројем земаља које се суочавају са водним стресом. Северна Африка која се истиче као један од најсиромашнијих региона у свету, озбиљно је ограничена водним ресурсима, при чему потрошња воде по глави становника износи од 200 до 700 м³ годишње. Полазећи од података УН арапски свет је тренутно најугроженији од избијања сукоба због несташнице воде. За земље афричког континента приступ води представља проблем државне безбедности (Нешковић и Зуровац, 2017).

Блиски исток обухвата око 6,4 милион km², односно 4,7% укупне светске површине. Истраживања УН указују да се ова регија суочава са недовољном расположивошћу водних ресурса. Само 1,1% светских водних ресурса се налази у овој регији, док је потрошња воде по глави становника око 1902 м³/годишње, односно доста испод светског просека.

Азија обухвата око 25,8 милиона km², односно представља 19,3% укупне светске површине. У складу са подацима истраживања УН азијски континент располаже

довољном количином водних ресурса, односно са око 27,5% од укупних светских залиха воде. Потрошња воде по глави становника износи око 8488 м³/годишње, што је у складу светским просеком. Изузетак је област централне Азије који је не располаже довољном количином пијаће воде.

Океанија са Пацификом обухвата око 8 милиона km², односно око 6% укупне светске површине. Ова регија према подацима истраживања УН располаже са 2,1% укупних светских залиха воде, али захваљујући малом броју становника располаже довољном количином водних ресурса. Штавише, потрошња воде по глави становника је изнад светског просека и износи око 34.692 м³/годишње (Бајрами и сар., 2017).

1.3. Национална расположивост водних ресурса

Према истраживањима ФАО, Република Србија се по количини и квалитету водних ресурса налази на 47. месту од 180 земаља, односно не припада групи земаља које су сиромашне водом (Вељковић и Јовичић, 2015).

„Порекло укупно захваћене воде (без воде за производњу хидроенергије) за период од 2007 - 2012. година показује да преовлађује експлоатација површинских вода. Међутим код јавног водоснабдевања тај однос је супротан јер се захвата два и по пута више воде из подземних извора. Две области се истичу са губицима већим од 50%, Рашка (53%) и Зајечарска (54%) јер су у њиховим општинским водоводним системима, Бољевац (66%), Соко Бања (57%), Нови Пазар (65%), Рашка (60%), Врњачка Бања (53%) екстремни губици. Веома високе губитке имају поједини системи и то на пример: Обреновац 60% и Голубац чак 72%, док њихове области (Београдска и Браничевска) припадају зони губитака 31-40%“ (Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2013. годину, 2014: 152-156).

Када је у питању проценат становника прикључених на јавни водовод у Републици Србији се бележи растући тренд у периоду од 2000. до 2016. На јавни водовод је 2000. године било прикључено 65% становништва, док је у периоду до 2016. године забележен

континуиран раст од 20,8%. Највећи проценат становништва, односно 85,8% прикључено је на јавни водовод у Београду и Војводини - Западнобачкој (99%), Севернобанатској (98%), Јужнобанатској (97%), Сремској (96,6%) и Јужнобачкој области (96,2%), док је најмањи проценат у Нишавској (50,3%), Топличкој (64,7%) и Пчињској области (69,6%) (Извештај о заштити животне средине, 2017).

Градови који се суочавају са недостатком воде су: Чачак, Пожега, Горњи Милановац, Бор, Пожаревац, Велико Градиште, Лучани, Лазаревац, док градови као што су Кикинда, Зрењанин, Топола, Лајковац, Краљево, Ћуприја имају додатни проблем, а то је неодговарајући квалитет воде (Вељковић и Јовичић, 2015).

„Проблеми у организованом водоснабдевању се односе и на губитак воде у дистрибутивним мрежама који су далеко већи од прихватљивих. Неодговарајуће одржавање често има за последицу велике губитке у мрежи, који код појединих система износе и више од 30%, а у неким случајевима може доћи и до угрожавања квалитета воде. У 2016. години губици су достигли максималних 35,7%. У одређеним регионима (делу Војводине, делу слива Велике Мораве, итд.) квалитет испоручене воде је незадовољавајући, а у неким подручјима постоје и проблеми по питању количина воде (Шумадија, југ Србије, итд.). Нека већа насеља у централној Србији још увек нису прикључена на систем јавног водоснабдевања. Такође, велики број мањих насеља у руралним подручјима још увек немају обезбеђено организовано снабдевање становништва водом. Извориште подземних вода данас представља главни извор снабдевања водом за пиће становништва, како за општинске центре, тако и за мања насеља. Подаци Републичког Завода показују да коришћење (специфична потрошња) воде у домаћинству има повољан (опadaјући) тренд у периоду 2007-2016. године. У 2016. години је просечна специфична потрошња воде износила 155,5 (л/корисник/дан), а минимална специфична потрошња воде је износила 139 (л/корисник/дан). Према расположивим статистичким подацима о експлоатацији подземних вода за потребе јавног водоснабдевања, индустријске и комерцијалне потребе и процењених количина које се експлоатишу код индивидуалног водоснабдевања сеоског становништва, груба процена је да се данас у Републици Србији захвата укупно око 600 милиона m³ годишње подземне воде, од чега се

430 милиона m³ захватају најчешће из алувијалних водоносних средина, док се 145 милиона m³ захвата са каптажа извора. Утврђено је да су градска насеља на територији АП Војводине под највећим ризиком од испоручивања здравствене неисправне воде за пиће из јавних водовода, јер је установљено да 25,8 % водовода има физичко-хемијску неисправну воду, а 35,5% водовода има микробиолошку неисправну воду за пиће“ (Грујић, 2018:17).

Велики изазов за Србију представља чињеница да се највећи део њених водотокова не може употребити у производњи намирница за људску употребу. Основни узрок овог проблема лежи у томе што реке у Србији немају потребан квалитет услед оптерећености комуналним, индустријским и пољопривредним отпадом. Последица ових околности јесте велика неуједначеност између количине расположиве и употребљиве воде (Галоња и сар., 2015).

2. ДИМЕНЗИЈЕ ВОДНИХ РЕСУРСА

Вода је током развоја цивилизација била извор великих спорова, али и сукоба услед неадекватне расподеле између њених корисника, нарочито у областима које деле заједничке сливове река, а границе надлежности нису јасно дефинисане. Услед све мање доступности воде, а са друге стране све веће потражње, вода је постала озбиљан узрок сукоба и ограничавајућег раста, при чему сесве до данас развој и управљање водним ресурсима налази у средишту борбе за раст, одрживи развој и смањење сиромаштва (Grey and Sadoff, 2007). Проблеми у водоснабдевању, као и коришћење заједничких речних токова неминовно условљава политичке напоре како би се изградили стабилни односи и неопходно водоснабдевање међу државама.

2.1. Стратегијска димензија

Расположивост природних ресурса, а нарочито водних, као и способност њихове одбране од тежњи великих сила и транснационалних компанија значајно одређује стратегијску позицију државе на међународној сцени. Оно што водним ресурсима даје стратегијску вредност јесте чињеница да вода представља незаменљив елемент од кога зависи опстанак људи на земљи. Економски значај океана и река додатно доприносе стратегијском значају водних ресурса. Развој цивилизације, нарочито укључујући одрживи економски и друштвени развој, најуже је повезан са расположивошћу водних ресурса који уосталом омогућавају функционисање и опстанак читаве биосфере (Бајрами и сар., 2017).

2.2. Политичка димензија водних ресурса

Доступност водних ресурса представља један од кључних аспеката када је у питању стабилност и развој друштва. „Данашњи глобални поредак је правно флуидно уређен и, као такав, погодује управљању кризама у економском, а услед тога, и у војно-политичком интересу учесника који имају доминантан положај на финансијском тржишту. У том контексту, безбедност воде и водотокова као и повезана питања, постају предмет односа сукоба и сарадње између држава. Важност безбедности воде у контексту друштвених односа додатно је интензивирана у оквиру савременог концепта људског развоја, којим су у политички дискурс уведени проблеми одрживости пољопривреде, економије, индустрије и екстракције енергије. У случају недостатка воде, неминовно јача борба за ограничене ресурсе, што може довести политичке заједнице у ситуацију да своје поступање морају да прилагођавају потреби конкурентности, те сходно томр и да приступ водама морају да третирају као питање од интереса за националну безбедност. Наиме, поводом воде се, како се испоставља, успостављају политички односи како између људских група тако и између политичких заједница у њиховом тоталитету, које су природно принуђене да деле постојеће доступне ресурсе воде. Сходно томе, водну политику одликују односи сукоба и/или сарадње у односу на тај ресурс. Та политика је од значаја за националну безбедност по најмање два основа: прво, с обзиром да нестабилност доступности и приступа може доћи до секуритизације питања водних ресурса и, друго, обзиром да у ситуацијама нестабилности приступа и доступности, може доћи до развоја раздора између држава.

Водна безбедност препознаје да приступ и коришћење вода може довести до конкуренције и сукоба, због чега је управљање (политичко) овим ресурсом везано за одржавање мира и стабилности, на унутрашњем и међународном плану. Ово се традиционално везивало за водотокове у прекограничним речним сливовима, али како се данас развио низ претњи везано за чистоћу и доступност надземне и подземне пијаће воде није могуће занемарити развој супротстављених интереса у међудржавном и унутрашњем окружењу“ (Стевановић и Ђурђевић, 2018:77-84).

Зависност нација од воде огледа се у зависности од воде која долази из суседних земаља и зависности од виртуелног увоза воде. Прва врста зависности воде произилази из односа спољних и укупних обновљивих извора воде у земљи. ФАО дефинише спољне обновљиве водне ресурсе земље као онај део обновљивих водних ресурса који се не стварају у земљи. Укључује дотоке из узводних земаља (подземне и површинске воде) и дела воде пограничних језера или река. Разлика се прави између природних и стварних спољних обновљивих извора воде. Први термин се односи на природни долазни ток који потиче изван земље; стварни спољни ресурси могу бити мањи од природних спољних ресурса, јер се у овом случају одузимају водени захвати узводно, као и токови воде резервисани за узводне и низводне земље кроз формалне или неформалне споразуме или уговоре. Унутрашњи обновљиви водни ресурси земље односе се на годишњи проток река и пуњење водотокова генерисаних ендегеним падавинама. Укупни обновљиви извори воде у земљи су сума унутрашњих и екстерних обновљивих извора воде (Hoekstra, 2011).

Савремено друштво се суочава са глобалном кризом расположивости пијаће воде услед глобалног загревања и загађивања, раста становништва и све интензивније употребе воде у индустријске сврхе. Иако не представља ресурс о коме се толико говори као о нафти и гасу, многи експерти увелико наглашавају да ће вода постати стратешки ресурс и кључна тема 21. века, док ће расположивост водним ресурсима условити положај и преминацију држава у савременом безбедносном окружењу. Тежња сваке јаке и стабилне државе јесте способност задовољења потреба, при чему је потреба за водом евидентно једна од основних људских потреба. Управо незаменљив значај воде за човека

и државу као и неуједначена расположивост пијаће воде ће навести државе на честе међусобне сукобе, како би задовољиле своје виталне вредности (Бајрами и сар., 2017).

Сукоби око водних ресурса су у великој мери узроковани неадекватним управљањем и употребом. Фрагментиране институционалне структуре и резултирајући недостатак координације између и унутар држава главни су допринос сукобу везаном за воду. Ово додаје политичку димензију коју треба размотрити у било којој анализи воде и сукоба, заједно са еколошком, хидролошком, социјалном и економском димензијом. Постојеће норме погодују сектору за који се доноси одређени пропис, било да је то рударство, хидроелектрана, наводњавање или комунално водоснабдевање. Са толико тога на линији, корупција рутински засипа недовољно плаћене јавне службенике оптужене за спровођење (регулаторне агенције, полиција) или тумачење (правосудних) закона и прописа. У недостатку транспарентности, одговорности и дијалога, сукоб се може продубити. Државне, регионалне и локалне границе често се цртају дуж водотока, што воду чини једним од најчешћих прекограничних питања. Различите перспективе о питањима управљања у вези са водом суседних политичких субјеката могу довести до сукоба око таквих питања попут скретања воде, лошег квалитета воде, кршења водених права и слично. Напетости између држава могу кочити одрживи развој, што индиректно доприноси даљем сиромаштву, социјалној нестабилности и миграцији (Gehrig & Rogers, 2009).

Током наредне деценије, тензије и сукоби око приступа води вероватно ће се учесталије појачати и могу угрозити стабилност и безбедност у многим деловима света. Ово би такође могло имати директни утицај на европске интересе, као и на међународни мир и безбедност. Управљање утицајем климатских промена и демографским и економским развојем, као и усклађивање различитих употреба водених ресурса као што су вода за пиће и санитарне услуге, пољопривреда, производња хране, индустрија и енергетика, главни су изазови у безбедности воде. Савет наглашава да би земље, међународне организације, регионална и подрегионална тела требало да се изборе са овим изазовима свеобухватним одговорима узимајући у обзир блиске везе са климатским променама, сигурношћу хране и енергијом и окупљајући низ акција, укључујући интегрисано управљање водним

ресурсима на прекогранични ниво. Савет истиче потенцијал водене дипломатије да помогне у заштити безбедности, развоја, просперитета и људских права на воду и санитарне услове. ЕУ се значајно обавезала да се суочи са узроцима водених изазова широм света, посебно својим радом на развоју и животној средини и помоћи намењеном за воду и санитарну заштиту, као и здравственим програмима као дела доприноса ЕУ Миленијумски циљеви развоја. Савет, такође, подстиче израду акционих планова за промовисање сарадње на води широм света и укључивање питања водене дипломатије у релевантне регионалне стратегије и акције ЕУ и држава чланица у оквиру постојећих инструмената и политичког дијалога. Да би се повећала кохеренција и ефикасност, Савет препознаје и додатно подстиче све напоре на мобилизацији различитих политичких, безбедносних, финансијских, техничких, помоћ у катастрофама, развојну помоћ и друге интервенције ЕУ и држава чланица, укључујући напоре на унапређењу координације и заступљености у ЕУ у међународним форумима, као и између делегација ЕУ и амбасада држава чланица широм света. Једна најзначајних улога Савета јесте подстицање промоције међународних споразума о сарадњи у води. Релевантна Конвенција о заштити и коришћењу прекограничних водотока и међународних језера и Конвенција Уједињених нација о закону о не-навигацијској употреби међународних водотока важни су инструменти за промовисање праведног, одрживог и интегрисаног управљање прекограничним водним ресурсима (Council of the EU, 2013).

2.3. Војна димензија водних ресурса

„Парадокс који се односи на воду јесте да она представља извор живота, али да може и да изазове смрт када постане преносилац микроба или када се појави у облику цунамија, разорних поплава, олуја или урагана. Злоупотреба водовода ихидроелектрана, у ери информатике и развијене технологије, неограничена је. Опасност да фаталне верске или националистичке екстремне групе искористе воду као оружје у виду биотероризма је велика. Гледајући кроз историју, биолошко ратовање користили су Римљани, који су убацивали мртве коње у систем водоснабдевања непријатеља, а данас сличним методама водоводом могу да се шире богиње, антракс, цревне болести и друге тешке болести. Путем мобилног телефона и лаптопа могу се отворати водоводни вентили и усмеравати

контаминирана вода до циљних група, могу се активирати експлозивна пуњења постављена набрани чије рушење може да изазове катастрофалне поседице по економију, привреду и околно становништво“ (Бајрами и сар., 2017:145).

Регионални раст становништва и развој земљишта смањују количину доступне сирове воде и повећавају конкуренцију за њу, повећавају варијабилност протока површинских вода, смањују квалитет воде и смањују стопу пуњења подземне воде. Те последице представљају претњу доступности воде за подршку тренутним и будућим захтевима мисије војске и могу повећати трошкове чишћења воде за војску. Дуготрајна суша, екстремни временски догађаји и разлике у обрасцима падавина могу погоршати ове проблеме. Даље, правни и административни изазови за војна права војске истичу важност развоја стратегија и додељивања кадровских ресурса за заштиту тих права. Правне забринутости које се односе на права на воде обухватају низ сложених питања, укључујући права на воду повезана са савезним земљиштима резервисаним изван јавног домена, права на воду повезана са земљишним трансакцијама, користи и последице учествовања у државним програмима за издавање дозвола и могућности банкарства и уновчавања права на воду, а сва ова питања се додатно компликују разликама у законодавству о водама међу државама (Kodack et al., 2011).

3. ВРСТЕ КОНФЛИКАТА ОКО ВОДНИХ РЕСУРСА

Уколико се посматра као услов опстанка живота на Земљи, вода се може тумачити уједно и као компонента националне безбедности, али и извор инцидената. Вода се такође налази у власништву територијалних јединица и када је реч о међународним језерима, рекама или водотоковима националних држава. Мада се често у оквиру међународних прописа којима се регулишу питања воде занемарује њен значај за очување сигурности и изградње идентитета и заједнице (Вуковић, 2008).

Оскудица водних ресурса на локалном и регионалном нивоу представља озбиљан безбедносни изазов чије последице могу допринети угрожавању безбедности, политичком

нестабилношћу и сукобима. Велики број региона се већ сада суочава са проблемима несташнице пијаће воде, при чему је очигледно да ће све већа потражња значајно допринети погоршању стања у будућности. „Стога, конфликти око ресурса воде постаће један од најучесталијих видова конфликта у свету. У томе лежи оправданост истраживања овог вида конфликта, појава које га узрокују и последица које могу да наступе по регионалну безбедност. Конфликти око воде као дефицитарног ресурса потпадају под међународне конфликте око ресурса. Овде је неопходно одмах указати да нису сви конфликти око воде нужно међународни конфликти. Наиме, конфликти око воде према томе ко су актери могу да се поделе на унутардржавне и међународне конфликте. Унутардржавни (субнационални) конфликти воде се између различитих корисника (група) унутар државе – између фармера и градова, између земљорадника и сточара, оних који су насељени ближе извору и оних који се налазе низводно. У оваквим ситуацијама, немогуће је утврдити коме је потребно дати предност: потребама становништва за водом, захтевима индустрије или пољопривреде. Међународни конфликти могу да се јаве када две или више држава дели басен реке или језера. Они се најчешће тичу прекорачења уобичајених или договорених квота захватања воде из река које протичу кроз две или више држава. Први наговештаји спорова ове врсте обично се јављају обелодањивањем планова изградње великих брана, односно акумулационих језера. Поред поделе на унутардржавне и међународне конфликте око водних ресурса, постоје и друге класификације овог типа конфликта. Тако, Пацифички Институт за студије из области развоја, животне средине и безбедности развио је хронологију конфликта око воде уводећи поткатоорије или врсте, па се сви сукоби око воде диференцирају према томе да ли је вода била:

1. оружје војне акције (државни актери) – државе или нације користе водне ресурсе или водоводне системе као оружје током војне акције;
2. војни циљ (државни актери) – водни ресурси или водни системи означени су као циљ војне акције државе или народа;
3. тероризам или унутардржавно насиље, укључујући и сајбертероризам (недржавни актери) – водни ресурси или водни системи означени су као мете или оружје насиља или принуде недржавних актера. Дистинкција је повучена између еколошког тероризма и екотеоризма и

4. узрок спора око развоја (државни и недржавни актери) – водни ресурси или водни системи главни су узрок спорења у контексту економског и социјалног развоја“ (Јаковљевић и Ђуричић, 2016:30-40).

3.1. Четири међузависна нивоа сукоба око воде

Локални ниво подразумева сукоб између друштвених група које се такмиче за воду на одређеном подручју или између државе и њених грађана у одређеном подручју. Према Ериксону и сарадницима између 1988. и 2004., 80% -90% оружаних сукоба било је унутрашњих, тј. унутар нације. Мањак воде опште је препознат као један од узрока значајног насиља и сукоба унутар народа. Много спорова избија у земљама под стресом, посебно у низводним областима пресечених речних сливова. Водени стрес и недостатак и даље се шире како пораст популације и стопе повлачења слатководних ресурса превазилазе допуну. Дакле, региони унутар земаља које су подложне водном стресу посебно су зреле за сукобе повезане с водом. Милионима сиромашних у свету, посебно онима у руралним подручјима који преживљавају на уздржавању, живот зависи од воде. Повећани недостатак воде у комбинацији са slabим економским развојем и slabим управљањем показатељи су да ће сукоби и нестабилност вероватно бити учесталији. Примери се крећу од племенске напетости због приступа воденој тачки, читавих заједница које су расељене градњом бране, до одговора опште популације на лоше управљање њиховим воденим услугама. На локалном нивоу, таква напетост у вези са употребом воде, њеном доступношћу и додељивањем може допринети насиљу у малим размерама, које може ескалирати у нестабилност у државама и широм субрегија. Што се тиче напетости између грађана и државних власти, почетни облици сукоба често се манифестују у актима грађанске непослушности, који могу ескалирати у акте саботаже и насилног протеста ако се не постигне адекватно партиципативно одлучивање. Насилна репресија државе као одговор на протесте грађана није неуобичајена.

Национални ниво чине сукоби између различитих интересних група у вези са националним политикама које утичу на управљање водама. Примери укључују непријатељства која настају неадекватним или чак контрадикторним националним прописима који регулишу конкурентске секторе и приоритете, од пољопривреде до

индустрије, заштите животне средине до општинских водоснабдевања. Такви сукоби произилазе из недостатка интегрисаног управљања водним ресурсима на националном нивоу. У већини случајева ови сукоби се решавају путем судова или политичких процеса. Али тамо где су владе слабе или корумпиране, ти сукоби често доводе до насиља.

Међународни сукоби се одвијају између држава због коришћења заједничких водних ресурса. Примери укључују напетост и угрожена непријатељства између узводних и низводних држава због коришћења дељених река, као и других прекограничних тела површинских вода и подземних водотокова. Таква тензија међу државама може да омета одрживи развој, посредно покрећући сиромаштво, миграцију и социјалну нестабилност. Такође има потенцијал да погорша остале насилне сукобе изван воде.

Глобални ниво подразумева сукобе између маргинализованих и имућних популација, у којима долази до сукоба када се ресурси дистрибуирају из маргинализованог становништва на периферији у више привилегованих сектора који чине језгро. На пример, сукоб настаје пошто глобалним слатководним и копненим ресурсима намењеним пољопривредној производњи предност дају тржишта и владине политике погодне тржишту (Gehrig & Rogers, 2009).

4. ПОТЕНЦИЈАЛНЕ ЗОНЕ КОНФЛИКАТА ОКО ВОДНИХ РЕСУРСА

Ретко је било који рат (а не постоје јединствене прихваћене дефиниције о томе који сукоби се уздижу до нивоа рата) могуће приписати једном узроку. Ипак, неспорно је да је слатка вода - и била је то већ хиљадама година - окидач, оружје и жртва сукоба, насиља и рата. Пројект Пацифичког института скоро три деценије прати историју насиља у води у својој отвореној бази података: Хронологија водених сукоба. Тренутно са преко 500 уноса, који сежу готово 5000 година, база података садржи примере из свих региона света изузев Антарктика. Узнемирујуће су извештаји о насиљу везаном за воду у порасту, са озбиљним скоком у последњој деценији (Gleick, 2018).

Сукоби око воде чешће јављају на локалном него међународном нивоу, а њихов интензитет је обично обрнуто повезан са географским размерама. Иако међународни спорови око питања везаних за воду обично не узрокују насилни сукоб, они су довели до међудржавних тензија и значајно ометали развој, попут река Нил, Меконг, Еуфрат, Аму Дарја, Сир Дарија и Ганг. Иако сукоби око водних ресурса обично остају локални, значајно могу угрозити стабилност на националном и регионалном нивоу. Изненадне физичке промене или смањени институционални капацитет погодују споровима. Неки од кључних примери укључују: 1) некоординирани развој великог пројекта који утиче на проток (попут бране) у недостатку уговора или комисије; 2) „интернационализовани басени“, на пример у постсовјетској централној Азији; и 3) општи анимозитет међу странкама (Carius et al., 2004).

Многа тумачења о концепту „еколошке безбедности“ отишла су корак даље када је у питању узрочно-поседични односа између стреса у окружењу и насилног сукоба до ширег појма „људске безбедности“ - инклузивнијег концепта који се фокусира на сложене скупове односа између животне средине и друштва . Овакав оквир укључује да водени ресурси - њихов недостатак, дистрибуција и квалитет представљају факторе који ће највероватније довести до интензивних политичких притисака. Вода не зна за политичке границе, као ни институционалну класификацију и правне оквире. Историјски извори налажу да се ратови око воде нису догодили, мада бројни докази указују на то да је недостатак чисте пијаће воде био узрок великих политичких нестабилности, као и да је у неким случајевима доводио до насиља. Као једини пример инцидента који се може ставити у раван рата због воде догодио се пре 4500 година између два месопотамијска града-држава, Лагаша и Уме, у области данашњег јужног Ирака. (Wolf et al., 2003)

Басени где постоји највећи ризик од избијања сукоба јесу басен реке Нил, Јордан, Тигар, Еуфрат и басен Аралског језера.

4.1. Тигар и Еуфрат

Под владавином Отоманског царства, сливом реке Тигар-Еуфрат се ефективно управљало. Након распада царства 1922. године и успостављања независних држава Турске, Сирије и

Ирака, ове су реке постале заједнички ресурс с потенцијалом за сукобе. Ирак је историјски био главни корисник воде из ових река и тамо је вековима постојала велика мрежа Кареза, иначе подземних наводњаваних канала које је створио човек. Ово није био проблем почетком и средином двадесетог века, јер Турска и Сирија нису развиле експанзивне системе користећи бране и наводњавање. Када се то почело мењати током 1970-их, међутим, тврдња Ирака јесте да је највећи део водних ресурса изненада угрожен. Светска популација се брзо повећава, а Блиски Исток има неке од најбржих стопа раста становништва. Пошто су Ирак и Сирија доживели четвороструко повећање, а Турска удвостручила своје становништво од 1960-их, јасно је да су све три земље доживеле брзи раст потражње за ресурсима које користе њихови људи. Турска је предузела храбре акције на овом фронту, одлуком 1975. да предузме пројекат Југоисточна Анатолија (Güneydoğu Anadolu Projesi, GAP); масивна шема изградње бране која предвиђа изградњу 22 бране и 19 хидроелектрана широм слива Тигра и Еуфрата. Схема захтева стотине километара канала за наводњавање и очекује се да покривају 75.000 км² - готово 10 процената површине Турске. Једна пројекција каже да ће овај пројекат, када буде довршен смањити доток воде у Ирак за око 80% и у Сирију за око 40%. Одлука Турске да започне изградњу овог пројекта изазвала је тренуте критике и од Сирије и од Ирака. Обе земље су знале опсег пројекта, што значи да ће неминовно имати смањену доступност водених ресурса и то је резултирало значајном појачаном напетости у региону. Довршавање сиријске бране Табка 1975. довело је Сирију и Ирак до ивице рата, јер се то поклопило са почетком пројекта и са сушом у Ираку која је створила озбиљне несташице водених ресурса. 1990. године, Турска је мобилизовала своје снаге када је пресекла Еуфрат да напуни брану Ататурк, привремено смањујући проток воде у Сирију и Ирак за 75%. Ирак је претио да ће дизати брану, због чега је Турска запретила да ће у потпуности прекинути проток воде према Сирији и Ираку. Напетости између ових земаља су и даље високе због питања управљања водама. Бројне суше у Ираку последњих година повећавале су вероватноћу за сукоб у будућности јер године принуде изазване несташицом воде чине ирачки народ све очајнијим. Са пројекцијама Међувладиног панела о климатским променама које указују на промену климе и потенцијал за трајно смањење падавина, уз популацију која се брзо повећава, постоје сви елементи потребни за стварање већих сукоба у будућности (Wilson, 2012).

4.2. Басен реке Јордан

Један од спорних басена Блиског Истока јесте река Јордан која се налази у западној Азији. Слив ове реке деле следеће државе: Израел, Сирија, Либан, Јордан и Палестина. Хидрометеоролошке карактеристике ове области као и све већи број становника, индустријске и пољопривредне производње чине да доступна количина воде не може задовољити потребе локалног становништва. Проблеми око водних ресурси узрукују велике тензије још од 1951. године које су резултирале оружаним сукобима Сирије и Јордана против Израела. Пројекат Израела започет 1951. године започет дренажом мочваре Хулех, довео је до првог сукоба, угроживши неповредивост демилитаризоване зоне са Сиријом. Повод за избијање шестодневног израелско-арапског рата било је ускраћивање могућности реализације изградње Националног водовода, након што су Сирија и Либан употребили део реке Јармок за наводњавање пољопривредног земљишта. Реакција Израела на овакав потез Сирије и Либана били су ваздушни напади на Сирију, у циљу заустављања овог пројекта. Даљи оружани сукоби су се одвијали у периоду од 1969. и 1973. године, у коме се одвио други, а затим и трећи израелско-арапски рат. Како би се споразумно решио овај проблем Уговором из 1994. године извршена је расподела воде, при чему је Израел добио на коришћење 54,8%, Јордан 35%, а Палестинци 8,2% воде реке Јордан (Путник и Стојановић, 2016).

4.3. Басен реке Инд

Спорови између Индије и Пакистана око слива реке Инд су почели с поделом 1947. Између 1947. и 1960. године, две су стране решавале своје разлике кроз неколико краткорочни споразумима, али спор се није могао решити билатералним преговорима, и требало је тражити међународно посредовање. 1960. године, након девет година преговора, две су стране потписале Уговор о водама у Инду (Indus Water Treaty). Према Уговору, све воде источних река - Сатлеџ, Беас и Рави - додељене су Индији ради неограниченог коришћења, осим током прелазног периода од 1. априла 1960. до 31. марта 1970., током кога се Пакистан морао снабдевати водом како би Пакистан могао изградити радове замене (две бране за складиштење, осам канала између река и шест бараке) за воду која је раније примљена из источних река. Пакистан је неограничено користио западне

реке - Инд, Целам и Ченаб - којима је Индија „дужна да пусти проток“ и „неће дозволити никакво мешање у ове воде“, осим за наводњавање постојећих подручја и даљи развој. Пакистански савезни министар за питања Кашмира и Гилгит-Балтистан, Миан Манзјур Ахмед Ватју, указујући на још један недостатак уговора, тврдио је да је Уговор о водама потписао војни диктатор, генерал Ајуб Кан. Приметио је: „Пошто нису одржане консултације или није дошло до консензуса, уговор има неке урођене недостатке и Индија га злоупотребљава на рачун Пакистанских интереса.“ Воде речног система Индус имају директан утицај на стање у Цаму и Кашмиру и зато су кључне за његове економске изгледе. Долину Кашмира, која је главни извор спора између Индије и Пакистана, погођена Уговором о водама. У фебруару 1951. премијер Нехру позвао је Давида Е. Лилиентала, оснивача уговора, да реши питање воде. Зато је и данас најважније унутрашње питање које оптерећује Уговор о водама поглед људи у Цаму и Кашмиру који споразум сматрају искоришћавањем својих права и од стране Индије и Пакистана и позивају на његово поништавање као на економску одговорност. Према сепаратистима Кашмира, уговор је лишио државе Цаму и Кашмир да користе сопствене водене ресурсе и постао је један од разлога за отуђење људи и озбиљно је утицао на економски развој државе (Kokab & Nawaz, 2013).

4.4. Басен Нила

Један од најважнијих водних басена у Африци, ауједно и један од најкритичних басена у Африци је басен реке Нила. Земаље које дели слив ове реке су: Бурунди, Демократска Република Конго, Египат, Еритреја, Етиопија, Кенија, Руанда, Судан, Танзанија и Уганда, од којих ДРК и Еритреја у мањој мери леже у сливу. Иако ових 10 земаља представља 10% копнене земље у Африци, у њима је смештено 40% становништва континента, од којих 70% живи у сливу Нила. Басен Нила одликује дуги период сукоба који почиње још од древних египатских цивилизације, преко периода колонијалне владавине, па све до модерног доба. Колонијални период уједно је представљао почетак модерне историје сукоба око Нила у 20. веку. Потписивање споразума са Етиопијом 1902. било је неопходно да би се осигурала сигурност водоснабдевања, будући да Етиопија обезбеђује 80% воде на Нилу, а Британци нису имали контролу над етиопским делом. Британија је спонзорисала

Споразум о водостају Нила за доделу воде како би подржала планирана египатска кретања на реци. Двострани споразум поделио је воду Нила између две земље које су низводно, без консултација са било којом другом укљученом страном. Најцеловитији уговор који се односи на дељење воде Нила остаје споразум из 1959. о „потпуном коришћењу воде Нила“ између Египта и Судана, при чему земље Источне Африке и Етиопија нису консултоване у вези са коначним условима споразума из 1959. године, а њихова права на воду нису изричито наведена. Као резултат, ове земље су поништиле споразум и затражиле преговоре о његовом садржају како би се узели у обзир њихови интереси. Иако у Етиопија скоро једнака по бројности становништва Египату, Египат наставља да тврди да је билатерални споразум неопозив, јер ће се раст његовог становништва вероватно удвостручити до 2025. године, а приступ тој количини воде од виталног је значаја за његову способност да подржи растућу популацију. Упркос значајним природним ресурсима и потенцијалима за пољопривредну производњу, Етиопија је једна од најсиромашнијих земаља на свету са несигурношћу у храни као главним проблемом. До сада је успела да развије само 0,04 и 2% свог наводњавања и хидроенергетског потенцијала кроз свој удео у нилском систему. Један начин да се крене ка смањењу сиромаштва и повећаној сигурности хране може бити кроз развој проходног земљишта у коме је потребно више воде. Египат се осећа угрожено потенцијалним захтевима за већом количином воде. У том контексту, чак и изградња малих брана покренуло је Египат да употреби свој дипломатски утицај током 1990-их за блокирање зајма Афричке развојне банке Етиопији. Неизбежно је да политички односи између земаља у сливу у великој мери утичу на водене преговоре. Египат је посебно заинтересован за промоцију стабилности Судана, јер унутрашњи сукоби у Судану представљају главну претњу обрасцима коришћења воде у сливу Нила. Такође, Плави Нил представља извор египатско-етиопског спора, пошто Етиопија захтева своја природна права да користи своје воде, над којима је Египат преузео потпуну контролу. Недавни напори на сарадњи приказани су 1998. године када су се све земље, осим Еритреје, придружиле дијалогу ради стварања регионалног партнерства како би се олакшала заједничка потрага за одрживим развојем и управљањем водама Нила. Заједно су усвојили инклузивни прелазни механизам за сарадњу док се не успостави стални оквир сарадње. У мају 1999. године, свеукупни процес званично је назван Иницијатива за слив Нила (Nile Basin Initiative, 2002) (El-Fadel et al., 2003).

4.5. Судан, Египат и Етиопија

Неизвесно је да ли регионални спорови око воде Нила могу да подстакну будући сукоб или ће трошкови сукоба спречити овај исход. 1988. године, египатски министар спољних послова, Бутрос Бутрос-Гали, претпоставио је да ће река Нил несумњиво подстаћи следећи египатски рат. Историјски гледано, Египат је наметнуо контролу над Нилом, додељенмм колонијалним споразумима из 1902., 1929. и 1959. године, другим државама слива Нила. 1970. године Египат је запретио ратом због изградње бране Финча у Етиопији и када је Етиопија покушала да обезбеди финансирање од Светске банке, Египат и Судан су се позвали на члан 3. споразума између Британије и Етиопије из 1902. године. Танзанија је 2004. године планирала изградњу цевовода језера Викторија, што би користило приближно 400.000 његових северозападних грађана. Египат је запретио бомбардовањем градилишта, тврдећи да му је потребна да вода тече према северу у брану Асуан. Споразум из 1929. године ограничавао је Танзанију да блокира воде Нила без британске дозволе. У новије време, етиопска GERD, 50 километара од суданске границе, наишла је на значајне критике, углавном због непријатељског одговора Египта на његову изградњу. Судан је, с друге стране, био углавном периферни у споровима око GERD-а, умањујући потенцијалне негативне ефекте бране и бацајући своју подршку иза Етиопије. Египат изградњу највеће афричке бране гледа као на претњу својој националној безбедности, с обзиром на рањивост смањених залиха воде. Привремено преусмеравање воде која тече дуж притоке Плавог Нила, омогућавајући нову фазу изградње GERD-а, што је подстакло бившег египатског председника Морсија да сугерише да ће, ако се удео египатске воде у Нилу смањи за једну кап, та „крв“ бити алтернатива. Ове примедбе указују на тенденцију Египта да користи војне претње у споровима око Нила, али агресивна реторика оповргава чињеницу да Египат није у домаћем или међународном положају да би те претње биле изводљиве (Nunzio, 2013).

5. МИГРАЦИЈЕ КАО ПОСЛЕДИЦЕ ОСКУДИЦЕ ВОДНИХ РЕСУРСА

Оскудица воде као и конфликти око водних ресурса неминовно ће довести до све већег броја миграција становништва из угрожених подручја у потрази за задовољењем основних људских потреба, што ће, истовремено, представљати и велики изазов за прихватна подручја.

У складу са чланом 1А(1, 2) Конвенције о статусу избеглица израз „избеглица“ се примењује на свако лице које се сматрало као избегло лице сходно аранжманима од 12. маја 1926. и 30. јуна 1928. године, или сходно конвенцијама од 28. октобра 1932. и од 10. фебруара 1938. године и Протоколу од 14. септембра 1939. године, или сходно Уставу Међународне организације за избеглице, као и на лица која се, услед догађаја насталих пре 1. јануара 1951. године и бојећи се оправдано да ће бити прогоњено због своје расе, своје вере, своје националности, своје припадности некој социјалној групи или својих политичких мишљења, нађе изван земље чије држављанство оно има и које не жели или, због тога страха, неће да тражи заштиту те земље, или које, ако може или, због страха, не жели да се у њу врати“ (Конвенција о статусу избеглица 1951). Конвенција о статусу избеглица не препознаје еколошке избеглице као посебну групу избеглица из чега произлазе велики проблеми немогућности њихове идентификације, пружања адекватне помоћи и заштите њихових права.

„UNHCR у „Држави светских избеглица“ из 1993. године идентификује четири основна узрока токова избеглица - политичка нестабилност; економске тензије; етнички сукоб; и деградација животне средине. У новије време, Матлоу (1999) је, у контексту специфичном за Африку, предложио следеће: ефекте прошлих борби за деколонизацију, владавину већине и апартхејд; сукоби након независности који укључују политичку борбу, етничку припадност, верску нетрпељивост и / или кршења људских права; и економске и еколошке катастрофе, укључујући сукобе око ресурса. Као такви, обојица су навели факторе животне средине као један од основних узрока присилне миграције који су довели до, што се све чешће описује, као „избеглице из животне средине“. Ел-Хинави еколошке избеглице дефинише као „оне људе који су били присиљени да напусте своје

традиционално станиште ... због изразитог поремећаја у животној средини ... који је угрозио њихово постојање и / или озбиљно утицао на квалитет њиховог живота“ (Flintan, 2001:1).

Снажни притисци на животну средину имају као неминовну последицу расељавање становништва. Уколико се миграцијама не управља адекватно, односно не постоје неопходни политички и економски механизми, оне могу узроковати сукобе у прихватним областима, при чему сами мотиви за миграцију подстичу склоност ка насиљу. Сами еколошки проблеми могу директно узроковати емиграције, док, са друге стране, еколошки стрес може бити узрок сукоба око ресурса, што као директну последицу може имати велики број избеглица. У случајевима када су миграције директно изазване еколошким факторима могу довести до социјалних тензија и спорадичног насиља у прихватним областима, али није вероватно да ће изазвати трајни, организовани оружани сукоб. Многа статистичка истраживања указују на снажну везу између грађанског сукоба и миграције избеглица (иако већина ових сукоба нема директне корене у еколошким проблемима). Миграциони токови представљају велики изазов и оптерећење за прихватна подручја у којима због таквих околности често долази до нарушавања демографске равнотеже међу етничким групама као и услова на тржишту рада. Оно што одликује еколошке мигранте јесте то што обично немају политичке агенде из региона одакле долазе и не доживљавају себе као жртве прогона које заслужују правду. Када становништво мигрира из економских или еколошких разлога, односно не бежи од оружаног сукоба, ризик од настанка организованог и трајног сукоба је знатно мањи. Свакако потенцијал за социјалне тензије као последице еколошки изазваних миграција не треба занемарити, мада вероватноћа организованог и трајног оружаног сукоба је мала. Ефикасна интеграција и инкорпорација имиграната су од изузетног значаја за спречавање социјалних тензија. Иако бројни докази који показују корелацију између сукоба и емиграције у подручјима одакле становништво емигрира и имиграције и сукоба у прихватним областима, успешна идентификација извора миграција изазваних екологијом и еколошких сукоба је јако компликован, али, истовремено, неопходан подухват (Greditch et al., 2007). Заправо, суштина проблема лежи у чињеници да је готово немогуће издвојити одређене узроке миграција, а не довести их у везу са ширим контекстом у оквиру којег ови узроци и процеси имају подједнако

важну улогу. Све ове околности остављају мало простора за проналажење јединствене узрочне везе између деградације животне средине, сукоба и миграција (Black, 2001).

5.1. Миграције у Сирији узроковане несташицом воде

Процењује се да се 1,5 милиона појединаца преселило из руралних у урбана подручја у потрази за могућностима запослења, укључујући и центре почетне побуне у марту 2011. Сукоби у Сирији значајно су угрозили сигурност воде. Поред последица суше које се још увек трпе, докази показују да се контрола над струјом и водном инфраструктуром користи као оружје зараћених страна, супротно међународном праву. На пример, у августу 2015. године, намерним смањењем воде погођено је до два милиона људи у Алепу. Дамаск је такође погођен. Вади Барада пружа значајну количину воде Дамаску, али опскрбне мреже које пролазе кроз енклаве под надзором опозиције биле су периодично затворене. Тек у јануару 2016. године постигнут је споразум између локалних лидера и владе да се, између осталог, дозволи проток воде у замену за испоруку хуманитарне помоћи. Иако су забринутост због сукоба и заштите примарни покретачи тренутних трендова расељавања, недостатак приступа основним услугама попут воде наводи се као главни разлог сиријских избеглица и интерно расељених људи у Сирији због бекства из својих заједница. Ово расељавање ставља још један терет на често већ проширени капацитет услуга домаћина у заједници. Комбинација оштећене инфраструктуре, недостатка одржавања, манипулације и ограниченог напајања електричном енергијом резултирала је смањењем приступа безбедној води за 50 посто у односу на ниво пре кризе. Према Прегледу хуманитарних потреба за 2016. годину, ове околности су приморале 69% процењених људи у Сирији да се ослањају на нерегулисане и често скупе изворе воде за пиће, кућну употребу и личну хигијену. У оваквим ситуацијама, чланови породице, укључујући децу, морају да оду до цеви за воду и других места за сакупљање воде, понекад прелазећи велике раздаљине и чекајући у редовима да врате контејнере са водом у своје домове, често у опасности од напада зараћених страна (Mogadam & Whitworth, 2016).

5.2. Утицај сиријских избеглица на водене ресурсе Либана

Либан има велики број палестинских избеглица са око 425.000 регистрованих. Након што је 2011. године избио рат у Сирији, ток избеглица почео је да се улива у Либан. Укупан број сиријских избеглица регистрованих при UNHCR-у достигао је 1,84 милиона, распоређених по целој земљи, што отприлике представља пораст од 30% популације Либана. Овај прилив људи имао је озбиљно негативан утицај на животну средину у Либану, са све већом потражњом за водом, већом производњом канализације која се не пречишћава и повећањем чврстог отпада који се често одлаже на депоније. Све ово довело је водене ресурсе у Либану под великим притиском - велика потражња, заједно са све већим загађењем. Повећана потражња резултирала је повећањем производње канализације. Створена канализација уклања се - неочишћена - у површинске и подземне изворе воде, што је уобичајена пракса у већини подручја Либана због недостатка постројења за пречишћавање отпадних вода. Контаминација која је резултат овог загађења чини више извора воде неупотребљивим, ускраћујући тако све већи број људи. Ова људска трагедија се погоршава, угрожавајући животе и средства за живот избеглица и заједница домаћина путем ресурса који би требало да буде извор живота. Тензије услед све већа потражње и ограничености водних ресурса представљају опасност за стабилност и просперитет у овим подручјима (Farajalla, 2016).

„Одговор на ове изазове подразумева интегрисане, проактивне приступе, промоцију одрживог развоја, гарантовање безбедности и стабилизацију екосистема да би се избегла будућа деградација животне средине“ (Димитријевић, 2010:67).

6. МЕЂУНАРОДНО ВОДНО ПРАВО

Подела воде у међународним рекама ствар је принципа и правила која су се развијала вековима. Стога се режим међународног права сматра резултатом међународног (универзалног) конвенционалног и обичајног права које уређује заједничко коришћење

вода међународних река. Од раних 1950-их, међународне контроверзе око воде погађале су већину региона света. Све већа потражња за водом за различите намене намењене задовољавању потреба људи трансформисале су се у повећани притисак на међународне реке и повећану конкуренцију. Међународна тела, попут Међународног удружења за право (ILA), започела су проучавање закона применљивог на ове спорове. ILA је развила Хелсиншка правила (1966). Прво и најосновније начело којим се уређује подела међународних вода је начело „разумног и правичног коришћења“ (Zaag et al., 2003).

6.1. Хелсиншка конвенција (UNECE 1992)

На разматрања о кључним стратешким питањима о водним ресурсима снажно утичу такозвани Даблински принципи, који су формулисани током Међународне конференције о води и животној средини у Даблину, 1992. године, као припрема за Конференцију УН о животној средини и развоју (UNCED) у Рио де Жанеиру исте године. Током конференције у Рију, широко се расправљало о концепту интегрисаног управљања водним ресурсима. Важна Конвенција која тренутно уређује питања заштите међународних речних сливова је Хелсиншка конвенција UNECE из 1992. године., односно Конвенција о заштити прекограничних водотокова (укључујући подземне воде) и међународних језера (UNECE) је била отворена за потписивање 25 земаља ЕСЕ. До сада 13 земаља и Европска заједница су положили своје релевантне инструменте о ратификацији код генералног секретара Уједињених нација. Основна обавеза ове конвенције је да стране треба да предузму све одговарајуће мере за спречавање, контролу и смањење било каквих прекограничних утицаја.

Три су водећа принципа:

- а) принцип предострожности: акције спречавања штете не би требало одлагати због (још увек) недовољног истраживања.
- б) принцип загађивач плаћа: загађивач би генерално требао сносити трошкове спречавања, контроле и санације загађења.
- ц) Воденим ресурсима треба управљати како би се задовољиле потребе садашњих генерација, а да се не угрожава способност будућих генерација да задовоље сопствене потребе (одрживи развој). Закони Конвенције захтевају да мора бити дозвољено

испуштање отпадних вода, а ограничења испуштања треба да се заснивају на најбољим доступним технологијама за опасне супстанце. Комуналне отпадне воде морају се биолошки пречишћавати и користити најбоље доступне технологије за смањење испуштања хранљивих састојака. Морају се примењивати одговарајуће мере и најбоље еколошке праксе за смањење хранљивих састојака и опасних супстанци из нетачкастих извора. Стране које се граниче са истим прекограничним водама морају да закључе посебне билатералне или мултилатералне споразуме који предвиђају успостављање заједничких тела (нпр. Речне или језерске комисије). Странке морају да изграде стандарде за спречавање прекограничног загађења и морају да успоставе системе праћења, укључујући системе раног упозоравања (Savenije et al, 2003).

6.2. Конвенција УН (1997)

Крајем 1960-их, након што Генерална скупштина УН није успела да Хелсиншка правила усвоје као смернице за међународно водно право, Уједињене нације су одлучиле да тему доделе Комисији за међународно право на детаљно проучавање. Након скоро двадесет пет година рада на тој теми, Међународна кривична комисија израдила је документ који је садржао тридесет и три нацрта члана 1991., ревидиран 1994. и поднела га Генералној скупштини УН-а са препоруком да се усвоји као оквирна конвенција. Шести комитет Генералне скупштине УН сазван је као радна група целине и састали су се у октобру 1996. и у марту 1997. Питања везана за прекограничну употребу воде која су поделила државе почетком века поново су се појавила у дебатама УН-а. У средишту разговора била су питања која се односе на утврђивање материјалних правила која су одређивала права и обавезе држава. Одговори држава на ова питања варирали су у складу са њиховим положајем - узводно или низводно - на водотоку. Једно централно питање било је у основи неслагања међу државама. Оно се односило на материјална правила садржана у члановима 5 и 7 Нацрта међународне расправе из 1994. године и на њихов однос. Члан 5 садржи начело правичности и разумности коришћења, док се члан 7 позива на принцип нема значајне штете. Суштински није дошло до фаворизовања држава ни узводно ни низводно. Практична примена материјалних правила Конвенције постигнута је чланом 6 који наводи факторе који се морају узети у обзир при одлучивању шта је заправо правична и разумна

употреба међународног водотока. Ту спадају географски, хидрографски, климатски, еколошки и други природни фактори социјалне и економске потребе дотичних водотока, становништво зависно од водотока, ефекти употребе водотока од стране једне државе на друга стања водотока, постојеће и потенцијалне употребе водотока, очување, заштита, развој и економичност употребе ресурса водотока и доступност алтернатива планираној или постојећој употреби. Коначно су државе то препознале и усвојиле правила која одражавају истовремена права и обавезе држава водотока. Гласањем 42 државе за, 3 против (Кина, Француска и Турска) и 18 уздржаних, Комитет је усвојио текст оквира конвенције. Најзначајнија промена је очигледан помак ка одобравању принципа правичног и разумног коришћења као примарног правила пројекта. То се огледа у текстовима члана 5. и 7. У мају 1997. Генерална скупштина Уједињених нација је са 103 гласа за и 3 против (Турска, Кина) коначно усвојила Конвенцију о праву не-навигационе употребе међународних водотокова са 27 уздржаних. Конвенција је била отворена за потписивање до 2000. године (Zaag et al., 2003).

7. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА И ПРЕВЕНЦИЈА КОНФЛИКАТА

Међународна сарадња око заједничких водних ресурса у циљу постизања одрживог развоја у условима заједничког стреса, има дугу и успешну историју. Вода, као кључни ресурс опстанка, као и страх од оскудице овог ресурса јесте главни мотив који подстиче земље да воде тешке и дуготрајне преговоре попут Иницијативе за слив Нила (Nile Basin Initiative). Неопходна сарадња око водних ресурса може допринети изградњи поверење и отворити пут за дијалог када су стране у пат позицији око других питања. Институције задужене за прекограничну сарадњу у области вода опстају и онда када постоје сукоби око других питања (нпр. Разговори за столом, Комитет Меконг, Комисија за реку Инд). У неким ситуацијама сарадња у вези вода може бити пресудна бити у преговорима око окончања сукоба, и онда када она није била кључни узрок сукоба. Један од примера јесте случај Индије и Пакистана, где вода није била узрок сукоба, али ажурирани споразум о реци Инд имао је кључни допринос у недавним билатералним преговорима о прекиду сукоба. Изградња мира у вези водених ресурса може допринети успостављању веза између

људи, као што показују програми невладине организације Пријатељи Земље Блиског Истока „Добра вода чини добре суседе“. Коначно, сарадња и стратегија изградње мира у вези воде може створити заједнички регионални идентитет и институционализовати сарадњу на ширем спектру питања. Неки од примера ове врсте сарадње јесте институционализована еколошка сарадња око Балтичког мора током Хладног рата (Хелсиншка комисија) као и сарадња у јужној Африци након апартхејда преко Јужноафричке развојне заједнице (Southern African Development Community). Вода као незамњив ресурсима снажан потенцијал уједуњења људи и држава, мада се главне полуге за њено управљање углавном налазе међу светским агенцијама и институцијама (Carius et al., 2004).

7.1. Значај Уједињених нација за сарадњу и превенцију конфликта око водних ресурса

Најзначајнија стручна тела за управљање водом у оквиру УН јесу тела попут UNDP, UNEP, UNESCO, UNICEF, FAO, Економске комисије УН, и партнери попут Светске банке и Глобалног фонда за животну средину. Управо фрагментација ове стручности кроз историју спутавала УН да оствари кључну позицију у спречавању и ублажавању сукоба повезаних са водом. Како би се превазишао овај проблем, неопходно је да систем УН-а интегрише политику и координирати своју широку, али дифузну стручност о води, сукобима и сарадњи између својих тела (Carius et al., 2004).

„УН треба да развију интегрисани, систематски програм превентивне водене дипломатије заснован на модификованим верзијама оквира Светске банке и Глобалног фонда за животну средину. Овај програм би 1) ојачао рано упозоравање за регионе са потенцијалом за сукобе у води (спроводи га, на пример, UNEP-ово одељење за рано упозоравање и процену); 2) развити систематски програм за јачање институционалних капацитета међу државама, укључујући помирење националних правних оквира (можда под вођством ФАО-ове Службе за развојни закон); и 3) обједињавањем постојеће стручности, „све на једном месту“ за развијање програма за унапређење сарадње (као што је недавно покренут UNESCO-ов Инструмент за сарадњу на води). Сви ови напори треба да интегришу традиционална тела за спречавање сукоба, попут UNDP-овог Бироа за спречавање и

опоравак од криза, како у дизајнирање тако и у употребу ових производа и капацитета. УН морају отклонити бројне празнине које коче спровођење овог систематског, интегрисаног програма. Прво, само мали број искусних помагача у споровима око воде сматра се истински неутралним. Светска банка их има неколико, али их нема у другим телима УН-а. Систем УН-а требало би да обнови своје способности регрутовањем и обуком фасилитатора за хидрологију, међународно право, регионалну историју и спречавање сукоба (Универзитетско партнерство за прекограничне воде). нуди модел за развој и извођење ове обуке). Друго, сазивачи / фасилитатори УН-а и њихови билатерални финансијери морају бити спремни подржати дуге процесе без потребе за тренутним или лако мерљивим резултатима. Двадесет година посвећености Светске банке Иницијативи за слив Нила је примеран модел, који Банка репродукује у другим афричким сливовима. УН би требало да прошире овај модел даље од Африке и подстакну различита тела УН да сарађују као равноправни партнери. Треће, да би постигле одрживу примену, УН морају да пронађу начине за укључивање свих заинтересованих страна током процеса, како би се надокнадила тајност која традиционално окружује преговоре на високом нивоу. Јачање преговарачких вештина мање моћних приобаља може стога помоћи у спречавању сукоба, као и јачање њихове способности за генерисање и одобравање релевантних података. Хидролошка база података коју прихватају све заинтересоване стране од суштинског је значаја за све напоре заједничког управљања, јер гради поверење и омогућава да стране које деле воду доносе одлуке засноване на истом разумевању ситуације. Многим земљама су потребне снажније унутрашње политике да регулишу употребу воде и да омогуће равноправно и одрживо управљање својим водним ресурсима. УН би требало да помогну у јачању институционалног и законског оквира за управљање водним ресурсима на националном нивоу. Без обзира на ниво анализе, изградња капацитета за интегрисано управљање водама и сукобима превенција је кључна улога УН-а. Развој људских, техничких и административних капацитета за генерисање и анализу података, развијање одрживих планова управљања и спровођење ових планова неопходно је како би се омогућило водним институцијама да испуне своје задатке управљања и како би се дугорочно спречили спорови у вези са водом“ (Carius et al., 2004:3-4).

„За превенцију тешких сукоба изузетно је важно информисање или изричито консултовање свих заинтересованих страна, као што су државе или друштва низводно, пре доношења управљачких одлука. Кључно за управљање ризицима од сукоба јесте идентификовање свих релевантних заинтересованих страна и њихов позиција. Уколико се јавност искључи из редовног учешћа, шира јавност може одбити предлоге пројеката инфраструктуре. На пример, одлука о изградњи бране Хаинбург на реци Дунав објављена је 1983. године након само ограниченог учешћа јавности. Еколошке групе и друге организације цивилног друштва, уз подршку шире јавности, заузеле су место пројекта и успеле да зауставе изградњу бране. После тога, локалитет је постао национални парк“ (Wolf et al., 2005:93-94).

7.2. Хидросолидарност

„Солидарност значи спремност да се ограничи слобода. Прилагођавање хидроклиматским ограничењима слива подразумеваће изградњу компромиса и зависиће од постојања адекватних институција способних за примену међусекторских приступа. Друштвена способност сналажења биће основни предуслов који укључује људску домишљатост како у погледу друштвених приступа, тако и техничких решења. Очигледно ће се морати наћи принципи поделе за неизбежни процес изградње компромиса у одређеном сливу. Полазна тачка мораће да укључи пажњу на обе међународне конвенције, на различите начине „људских права на живот“, на дугорочну продуктивност тла слива и на отпорност екосистема кроз биодиверзитет на изненађујуће катастрофе“ (Falkenmark, 2003:5).

ЗАКЉУЧАК

Вода, њен квалитет, расположивост и управљање представља један од најважнијих безбедносних изазова у 21. веку. Иако, са једне стране, савремено друштво сведочи наизглед незауостављив технолошки развој, са друге стране, велики број земаља се суочава са оскудицом пијаће воде. Пораст броја становника, климатске промене, нерационална потрошња и неадекватно управљање водним ресурсима доприносе јачању тензија које врло лако могу ескалирати у оружане сукобе, нарочито у регионима где се већ сада бележи велика оскудица воде. Нестацица пијаће воде, тензије и сукоби око водних ресурса примораће велики део становништва да мигрира из угрожених подручја у различите регионе света како би обезбедили основне услове за безбедан опстанак. Овакав вид миграција, представљају посебан економски и безбедносни изазов како за прихватна подручја, тако и за међународну заједницу, с обзиром да међународне конвенције и уговори још увек не препознају еколошке избеглице као посебну категорију избеглица којој треба пружити помоћ и омогућити адекватну интеграцију у друштво. Наведене околности указују да вода неминовно добија све већи политички значај и представља један од најважнијих геостратешких ресурса који захтева озбиљно разматрање и посвећеност на националном и међународном нивоу. Вода као обновљив, али ограничен природни ресурс, који понестаје, наводи државе, међународне организације и појединце да се уједине у очувању овог ресурса од којег зависи опстанак читавог човечанства. Неопходно је да се како на локалном, тако и на регионалном и глобалном плану развију одговарајући механизми и правни оквири за контролисано управљање и расподелу водних ресурса, како би становништво у свим деловима света, али и будуће генерације могле да задовоље своје основне животне потребе. Раподела водних ресурса не мора неминовно значити поделе и подстицање тензија међу локалним становништвом и нацијама, већ може послужити као снажан обједињујући фактор који подстиче људе на повезивање, сарадњу и развијање пријатељских односа који ће омогућити дугорочан напредак и стабилност у свету.

ЛИТЕРАТУРА

Бајрами, Ш., Катанчић, Б. и Пројовић, Д. (2017). Безбедност воде у 21. веку. *Војно дело*, 127-152. Преузето 20. јула, 2020., са http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2017-1/69-2017-1-11-Bajrami.pdf

Black, R. (2001). *Environmental Refugees: Myth or Reality?*. Working Paper No 34. Geneva: UNHCR. Преузето 15. августа 2020. са <https://www.unhcr.org/en-lk/3ae6a0d00.pdf>

Вельковић, Н. и Јовичић, М. (2015). *Воде Србије у времену прилагођавања на климатске промене*. Београд: Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине. Преузето 5. августа 2020. са http://www.sepa.gov.rs/download/Vode_Srbije.pdf

Вуковић, М. (2008). The identification of water conflict and its resolution. *Facta universitatis – series: Philosophy, Sociology, Psychology and History*, 7(1), 81–93. Преузето 5. августа, 2020. са <http://facta.junis.ni.ac.rs/pas/pas2008/pas2008-07.pdf>

Галоња, Ц. Т., Нухановић, М., Авдић, П., Јахић, М. и Стојнић, М. (2015). Виртуелна вода – скривени природни ресурс Србије. *Економија, теорија и пракса*, 8(1), 69-78. Преузето 20. јула, 2020., са <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2217-5458/2015/2217-54581501069G.pdf>

Gehrig, J. & Rogers, M. M. (2009). Water and Conflict: Incorporating Peacebuilding into Water Development. *Catholic Relief Services*. Преузето 5. августа 2020. са <https://www.crs.org/sites/default/files/tools-research/water-and-conflict.pdf>

Gleick, P. (2018). Water, conflict and peace. *Open Rivers: Rethinking Water, Place & Community*. Преузето 5. августа, 2020. са <https://editions.lib.umn.edu/openrivers/article/water-conflict-and-peace/>

Greditch, N., Nordas, R. & Salehyan, I. (2007). *Climate change and conflict: the migration link*, International Peace Academy. Преузето 15. августа 2020. са https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2007/05/cwc_working_paper_climate_change.pdf

Grey, D. & Sadoff, C. W. (2007). Sink or Swim? Water security for growth and development. *Water Policy*, 9(6), 545–571. Преузето 5. августа, 2020. са https://www.researchgate.net/publication/255592639_Sink_or_Swim_Water_Security_for_Growth_and_Development

Грујић, Г. (2018). *Водени ресурси Републике Србије анализа стања*. Београд: Оаза. Преузето 20. јула, 2020., са <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2019/02/OASIS-Vodni-resursi-RS-analiza-stanja.pdf>

Димитријевић, Д. (2010). *Трендови еколошке безбедности у 21. веку*. Београд: Факултет безбедности.

El-Fadel, M., El-Sayegh, Y., El-Fadl, K. & Khorbotly, D. (2003). The Nile River Basin: A Case Study in Surface Water Conflict Resolution. *Journal of Natural Resources and Life Sciences*, 32(1), 107–117.

Преузето 5. августа, 2020. са <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.472.3104&rep=rep1&type=pdf>

Јаковљевић, В. и Ђуричић, М. (2016). *Годишњак Факултета безбедности*, 63-78. Преузето 20. јула, 2020. са <https://www.fb.bg.ac.rs/download/zbornici/Godi%C5%A1njak2016.pdf>

Kokab, R.U. & Nawaz, A. (2013). Indus water treaty: Need for review. *Asian journal of social sciences & humanities*, 2(2), 210-218. Преузето 5. августа, 2020. са [http://www.ajssh.leena-luna.co.jp/AJSSHPDFs/Vol.2\(2\)/AJSSH2013\(2.2-23\).pdf](http://www.ajssh.leena-luna.co.jp/AJSSHPDFs/Vol.2(2)/AJSSH2013(2.2-23).pdf)

Kodack, M., Birney, L., Engel, R., Koch, P., Lam, S., Halterman, L., Huber, P., Rubin, R., Wettergreen, E., & Zimmerman, H. (2011). *Army water security strategy*. Army Environmental Policy Institute. Преузето 5. августа, 2020. са https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/institutter/iti/forskning/nato+arw/literature/armywaterstrategy.pdf

Конвенција о статусу избеглица из 1951. Инструменти заштите избеглица и тражилаца азила. Преузето 15. августа, 2020. са <http://www.unhcr.rs/media/1951RefugeeConventionSer.pdf>

Levy, B. S. & Sidel, W. V. (2011). Water Rights and Water Fights: Preventing and Resolving Conflicts Before They Boil Over: *Am J Public Health*, 101(5), 778–780. Преузето 5. августа, 2020. са <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3076402/>

Министарство пољопривреде и заштите животне средине Агенција за заштиту животне средине, (2014), Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2013. годину. Преузето 5. августа, 2020. са <http://www.sepa.gov.rs/download/Izvestaj2013.pdf>

Министарство пољопривреде и заштите животне средине Агенција за заштиту животне средине, (2018), Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2017. годину. Преузето 5. августа, 2020. са http://www.sepa.gov.rs/download/Izvestaj_2017.pdf

Mogadam, N. & Whitworth, T. (2016). Water, migration and how they are interlinked: Water shortages resulting in displacement and misery inside Syria. *Stockholm International Water Institute, SIWI*, 27. Преузето 15. августа, 2020. са <https://www.siw.org/wp-content/uploads/2016/07/2016-Water-Report-Chapter-1-FINAL-Web.pdf>

Нешковић, С. и Зуровац, Д. (2017). Значај и заштита вода. У: *Значај и заштита вода*. (стр. 103-116). Бања Лука: Клуб студената Факултета политичких наука Бања Лука, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања Бања Лука. Преузето 20. јула, 2020. са <https://www.defendologija-banjaluka.com/files/Znacaj.i.zastita.voda.Zbornik.radova.Braco.Kovacevic.pdf>

Nunzio, J. (2013). Conflict on the Nile: The future of transboundary water disputes over the world's longest river. *Future Directions International*. Преузето 5. августа, 2020. са https://www.futuredirections.org.au/wp-content/uploads/2013/11/Nile_Conflict_Potential.pdf

Путник, Н. и Стојановић, Г. (2016). Оскудица водних ресурса као детерминанта међудржавних конфликта. *Годишњак Факултета безбедности*, 63-78. Преузето 20. јула, 2020. са <https://www.fb.bg.ac.rs/download/zbornici/Godi%C5%A1njak2016.pdf>

Savenije, H., Gumbo, B. & Zaag, P. (2003). Conflict Prevention and Cooperation in International Water Resources: Introduction to Integrated Water Resources Management. *WaterNet*, 25. Преузето 15. августа, 2020. са <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133316>

Стевановић, М. Д. и Ђурђевић, Ж. Д. (2018). Доступност и приступ слаткој води са аспекта националне безбедности. *Мегатренд ревија*, 15(2) 73-94. Преузето 20. јула, 2020. са <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1820-3159/2018/1820-31591802073S.pdf>

Falkenmark, M. (2003). Hydrosolidarity through catchment based balancing of human security and ecological security. *WaterNet*, 25. Преузето 15. августа, 2020. са <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133316>

Farajalla, N. (2016). Water, migration and how they are interlinked: Impact of Syrian refugees on Lebanon's water resources. *Stockholm International Water Institute, SIWI*, 27. Преузето 15. августа, 2020. са <https://www.siw.org/wp-content/uploads/2016/07/2016-Water-Report-Chapter-1-FINAL-Web.pdf>

Flintan, F. (2001). Environmental Refugees - A Misnomer or A Reality. *A contribution to the Wilton Park Conference Report on Environmental Security and Conflict Prevention*. Преузето 15. августа, 2020. са http://reseau-terra.eu/IMG/doc/Paper_for_Wilton_Park-1.doc

Food and agriculture organization of the United nations: Review of world water resources by country, UN, Rome 2003. Преузето 20. јула, 2020. са http://www.fao.org/tempref/agl/AGLW/ESPIM/CD-ROM/documents/5C_e.pdf

Food and Agriculture Organization. (2006). Coping with water scarcity, A strategic issue and priority for system-wide action. *FAO water reports*. Преузето 5. августа, 2020. са <http://nauenuv.appspot.com/file/library/global/Coping%20with%20water%20scarcity.pdf>

Food and Agriculture Organization. (2008). Coping with water scarcity, An action framework for agriculture and food security. *FAO water reports*, 38. Преузето 5. августа, 2020. са <http://www.fao.org/docrep/016/i3015e/i3015e.pdf>

Hoekstra, Y.A. (2011). The Global Dimension of Water Governance: Why the River Basin Approach Is No Longer Sufficient and Why Cooperative Action at Global Level Is Needed. *Water*, 3(1), 21-46. Преузето 5. августа, 2020. са https://www.researchgate.net/publication/49596765_The_Global_Dimension_of_Water_Governance_Why_the_River_Basin_Approach_Is_No_Longer_Sufficient_and_Why_Cooperative_Action_at_Global_Level_Is_Needed

Carius, A., D. Dabelko, G. D. & Wolf, F.T. (2004). Water, conflict, and cooperation. *Environmental Change and Security Program (ECSP)*, 10, 60-66. Преузето 5. августа, 2020. са https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/ecspr10_unf-caribelko.pdf

Council of the EU. (2013). Council conclusions on EU water diplomacy, Foreign Affairs Council. Преузето 5. августа, 2020. са http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/138253.pdf

Wilson, R. (2012). Water-Shortage Crisis Escalating in the Tigris-Euphrates Basin. *Future Directions*.
Презето 5. августа 2020. ca <https://www.futuredirections.org.au/publication/water-shortage-crisis-escalating-in-the-tigris-euphrates-basin/>

Wolf, A. T., Yoffe, B. Y. & Giordano, M. (2003). International waters: identifying basins at risk. *Water Policy*, 5(1), 29-60. Презето 5. августа, 2020. ca https://www.researchgate.net/publication/200041880_International_Waters_Identifying_Basins_at_Risk

Wolf, A. T., Kramer, A., Carius, A. & Dabelko, D. G. (2005). Managing Water Conflict and Cooperation. *State of the World 2005*. 8-208. Презето 15. августа, 2020. ca https://www.researchgate.net/publication/230557887_Managing_Water_Conflict_and_Cooperation

Zaag, P. & Jose, P. (2003). Conflict Prevention and Cooperation in International Water Resources: International Water Law Regime. *WaterNet*, 25. Презето 15. августа, 2020. ca <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133316>